

Een rode draad van verzet

Communisten speelden een grote rol in het verzet tegen de Duitse bezetter. Ook in Friesland. Chris Beuker schreef er een boek over. De harde strijd tegen armoede en uitbuiting, het antifascisme in de jaren dertig en het daarop volgende verzet tegen de Duitse bezetter vormen samen één rode draad van verzet tegen onrecht en inzet voor menswaardigheid. Maar communisten kwamen in het verdomhoekje. 'Met dit boek wil ik bijdragen aan eerherstel.'

Theo Brand

'Ik heb weleens slecht geslapen omdat het me zo aangreep. De gebeurtenissen heb ik zo precies mogelijk willen beschrijven. Ik wil dicht op de huid van de mensen zitten.' Bijna zes jaar werkte Beuker aan zijn boek 'Communistisch verzet in Friesland 1925-1945' (uitgeverij Bornmeer) dat 21 april gepresenteerd werd in Gorredijk. 'Vaak zijn of worden communisten weggezet als bijvoorbeeld 'Sovjetklanten' of 'atheïsten'. Het is bizar dat zo'n sterk vijandbeeld is gecreëerd van mensen die juist consequent zijn opgekomen voor sociale gerechtigheid.'

Bittere armoede

Wat Beuker betreft kreeg zijn boek de titel 'Niet in één beeld te vangen' maar de uitgever vond dat te poëtisch. 'Mensen maken voortdurend vijandbeelden. Dat leidt tot negatieve vooroordelen. Ik probeer een genuanceerd beeld neer te zetten en de morele grondslagen van mensen te laten zien. De sociale werkelijkheid is niet

in één beeld te vangen. Interessant is de vraag wat mensen met elkaar verbindt, vaak dwars door levensbeschouwelijke verschillen heen.' Beuker begint zijn boek met een schets van de bittere armoede in Zuidoost-Friesland eind negentiende en begin twintigste eeuw. Het veengebied is de thuisbasis van de bekende anarchist en vrije socialist Domela Nieuwenhuis die in de volksmond 'Us Ferlosser' wordt genoemd. In 1925 ontstaat een grote stakingsbeweging van veenarbeiders. De marechaussee treedt hard op. 'De angst voor 'het revolutionaire gevaar' bij de gevestigde orde is groot, terwijl het de veenarbeiders gaat om de dagelijkse strijd om een beter bestaan in een situatie van armoede, uitzichtloosheid en soms ook intimidatie,' zegt de auteur. Ook in 1932 zijn er stakingen van veenarbeiders en boeren. De communistische beweging groeit. Het bevoegd gezag slaat hard terug. Beuker beschrijft het uitvoerig. Eén van de voormannen is Gerrit Roorda uit Tijnje.

'Een bijzondere figuur is bijvoorbeeld ook de hervormde predikant Benjamin Boers in Roordahuizum,' vertelt Beuker. 'Hij trekt zich het lot aan van mensen die aan de drank verslingerd zijn geraakt, treedt op voor de drankbestrijding en keert zich tegen armoede en sociaal onrecht. In 1904 neemt Boers het voortouw in de oprichting van de SDAP-afdeling Roordahuizum waarvan hij voorzitter wordt. Na de Oktoberrevolutie van 1917 treedt hij toe tot de communistische partij. Synodale uitspraken legt hij naast zich neer. Hij blijft zich

verzetten tegen onderdanigheid. Het gaat hem om 'de andere zijde van Christus, de opstanding tegen het kwaad en de strijd daartegen.'

Antifascistisch

In zijn boek laat Beuker zien dat communisten als één van de weinigen in Nederland van meet af aan consequent antifascistisch waren. 'Kort na de machtsovername in Duitsland in 1933 demonstreren tweeduizend mensen in de stad Groningen tegen Hitler, oorlog en fascisme op initiatief van de communistische partij en verwante linkse organisaties. Een jaar later vindt het Jordaanoproer plaats in Amsterdam. De effecten daarvan reiken tot in Ooststellingwerf.' De economische crisis vernedert mensen. De levensstandaard en koopkracht nemen af. Voor een uitkering moeten mensen verplicht een stempel laten zetten, tweemaal daags voor niet-vakbondsleden; vakbondsleden één keer per dag. In juli 1934 komt het tot een explosie. De regering-Colijn kondigt een steunverlaging aan. Werklozen in Amsterdam komen in opstand. De regering stuurt de marechaussee erop af; er vallen doden en gewonden. De communisten hadden niet tot geweld opgeroepen maar de drukpers van hun blad De Tribune wordt in beslag genomen; het blad mag niet meer verschijnen. 'Appelscha is op dat moment het centrum van het verzet in Zuidoost-Friesland. De gebeurtenissen geven een impuls aan het zelfbewustzijn van de Friese communisten,' aldus Beuker. De economische crisis verdiept zich en de armoede is voor veel mensen schrijnend. En de auteur neemt de lezer mee hoe voormannen van de communistische beweging zich inzetten voor mensen in de meest kwetsbare posities: arme veenarbeiders tegenover rijke veenbazen.

'Een boeiende persoon is ook de hervormde boer Jan Herder uit Ap-

Nieuw boek over communistisch verzet in Friesland

Chris Beuker (1946) groeide op in een arm gezin in de stad Groningen. Zijn vader overleed toen hij twee jaar was; zijn uit Ierland afkomstige moeder voedde hem op. Hij werd gevormd door het naoorlogse communisme, het progressieve katholicisme van de jaren zestig en de strijd tegen armoede. Beuker werd dramadocent op diverse hogescholen (Utrecht, Breda en Groningen) en koos voor de CPN. Van 1990 tot 2002 was Beuker namens GroenLinks raadslid in de gemeente Ooststellingwerf in Zuidoost-Friesland waar hij sinds 1981 woont, in Haulerwijk; eerst met zijn vrouw Enny (die in 1997 overleed) en hun twee kinderen, en sinds 2002 met zijn huidige echtgenote Conny. Van 2007 tot 2011 was Beuker bestuurslid van De Linker Wang. Kort daarvoor was hij nauw betrokken bij een boek over Joodse werkkampen in Friesland en Drenthe. Toen speelde bij hem al de gedachte om een boek te schrijven over het communistische verzet in Friesland voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog.

foto: Rens Hooyenga.

pelscha die zich sterk maakte voor sociale gerechtigheid en zo uitkwam bij de communisten,' vertelt de auteur.

Niet dogmatisch

Rond deze persoon blijkt juist ook dat communisten niet dogmatisch waren. Herder was betrokken bij het agrarisch bureau van de CPN; de partij verdedigde particulier grondbezit voor kleine boeren. En tegenover de Leeuwarder Courant stelde Herder: 'Ik ben een communist voorzover het het economisch deel van Marx z'n theorieën betreft. Ik ben altijd van mening geweest dat je als christen heel goed communist kunt zijn; dat hoeft helemaal niet te botsen (...). Mijn oordeel is dat de eerste christenen pure communisten waren.' Ook de opkomst van de Christelijk-Democratische Unie, een kleine partij van links-gereformeerden in de jaren dertig, wordt positief gewaardeerd door de Friese communisten, zo blijkt uit een artikel van voorman Gerrit Roorda. Beuker: 'Het roept

een genuanceerd beeld op over hoe communisten en de CPN denken over communisme en godsdienst.' Duidelijk wordt hoe bewogen en principieel de communisten in Friesland in de jaren dertig zijn. En hoe vroeg ze het gevaar van het fascisme en nazisme herkennen en bestrijden. Wat een rol speelt is dat vanaf 1933 Duitse communisten en ook joden naar Nederland vluchten. Ook Friese communisten bieden, soms met hulp van andere Nederlanders, hulp en onderdak aan deze illegale vluchtelingen. Illegaal, want de Nederlandse regering beschouwt Hitler Duitsland als een bevriende natie en voert een zeer restrictief vluchtelingenbeleid.

Onbegrijpelijk en schokkend

De Nederlandse regering ziet communisten als revolutionair. NSB-ers en communisten worden beide als staatsgevaarlijk over één kam geschooren. 'Onbegrijpelijk,' noemt Beuker dit. Tijdens het werken aan zijn boek interviewde hij veel mensen en hij

deed ook veel archiefonderzoek. Vooral de archieven van inlichtingendiensten verschaften hem veel informatie. 'Schokkend eigenlijk dat communisten zo stevig gevolgd werden. Maar wat nog schokkender is: veel informatie die de Nederlandse overheid over communisten verzamelde, kwam in handen van de Duitse bezetter. Dat maakte de positie van de vele communisten die vrij snel na mei 1940 voor de illegaliteit kozen, heel precair. Geen wonder dat 60 procent van het CPN-kader de Tweede Wereldoorlog niet overleefde.' De verhalen over Friese communistische verzetshelden komen in de tweede helft van het boek aan bod. Spannende en zeer schrijnende verhalen. Beuker: 'Mensen hebben enorm grote offers gebracht vanuit hun levensovertuiging voor gerechtigheid en humaniteit. Goed en kwaad lopen soms ook dwars door mensen heen. Het zijn verhalen die zeggingskracht houden, juist ook vandaag.'

Veel informatie die de Nederlandse overheid over communisten verzamelde, kwam in handen van de Duitse bezetter